

Lezen en schrijven in China

HET GESCHREVEN WOORD ALS SPIEGEL VAN DE GESCHIEDENIS VAN CHINA

Niet veel culturen kunnen bogen op een literaire traditie zo lang, zo groot en zo divers als de Chinese. De bureaucratie van de het immense keizerrijk was eeuwenlang een literaire kunstvorm an sich. Schrijverschap stond voor aanzien én macht. Met het einde van het keizerrijk, de komst van westerse mogendheden en het communisme verandert de rol van het geschreven woord echter drastisch.

Aan de Chinese letterkunde valt één ding onmiddellijk op: de veelheid aan materiaal. Het woord, en dan vooral in geschreven vorm, geniet in de Chinese samenleving vanouds hoog aanzien. Papier bestaat in China al bijna twee millennia en de Chinese uitvinding van de boekdrukkunst dateert van ruim twaalf eeuwen geleden. Bovendien zijn grote delen van alles wat in China opgeschreven is, en als onvergankelijk bedoeld, ons ook daadwerkelijk overgeleverd. Dezer dagen worden de nieuwste vormen van informatie-opslag ingezet om belangrijke teksten ook voor de toekomst te behouden en toegankelijk te maken. Zo is onlangs *De Volledige Geschriften in de Vier Kluizen* (*Si ku quanshu*), een reusachtige compilatie van wat onder Keizer Qianlong (1736-1795) gold als het beste uit de Chinese literatuur, op cd gezet (167 schijfjes); en eigentijdse wetenschappers kunnen, gevangen in het World Wide Web, de complete *Dynastieke Geschiedenissen* en andere klassieke werken oproepen, bijvoorbeeld om elektronisch te zoeken naar namen en termen die hun bijzondere belangstelling hebben.

Over wonderdieren of graanprijzen

Als conventie geldt dat de Chinese letterkunde ongeveer drieduizend jaar oud is, maar als we inscripties op orakelbeenderen en dergelijke meerekenen komen we op minstens vier-en-een-half-duizend. De veelal religieuze inscripties werden vanaf de vijfde eeuw voor het begin

van de christelijke jaartelling, toen het schrijven op stroken bamboe in zwang kwam, vergezeld van filosofische overpeinzingen en teksten van bureaucratische aard. De omvang van de laatste categorie nam snel toe na de standaardisering van het schrift onder keizer Qin Shi Huangdi (221-214 voor Christus) en de uitvinding van het papier (eerste eeuw na Christus). De ontzaglijke, ononderbroken veelheid van teksten is nauw verbonden met de rol die schrijven kreeg in de traditionele Chinese samenleving. Wie iets wilde betekenen, die schreef:

'Wie schreef kon hoog stijgen, en diep vallen.'

want schrijven, volgens een uitgebreid en fijn vertakt stelsel van regels, was de enige manier om actief deel te nemen aan het ordenend heilswerk, dat wil zeggen aan het bestuur van het rijk, op welk niveau ook. Het ging dan niet alleen om, bijvoorbeeld, verstandige dingen die men in een memorie aan de troon wist te zeggen over wonderdieren, het weer, de pacificering van barbaren, de schilderkunst of de graanprijs, maar evenzeer om de stijl waarin men dat deed.

Niet van de straat

Daarnaast was het voor de zichzelf respecterende ambtenaar vanzelfsprekend dat hij een gestage stroom van

Prof. dr. M. van Crevel is hoogleraar Chinese taal en letterkunde aan de Universiteit Leiden.

minder maatschappelijk doelgerichte teksten afscheidde. Geen gebeurtenis zo onbetekenend of buitenissig, of er kon wel een gedicht op worden gemaakt. Door te schrijven volgens de regelen der kunst - die werden afgeleid uit de traag verschuivende canon - maakte men duidelijk dat men niet van de straat was, en hoorde bij het selecte gezelschap dat maatschappelijke verantwoordelijkheid kon dragen.

'Geen gebeurtenis zo onbetekenend of buitenissig, of er kon wel een gedicht op worden gemaakt.'

De enige manier om dat te leren was rigoureuze onderwijs, van jongs af aan, en vóór alles het uit het hoofd leren van canonieke teksten in de klassieke schrijftaal. Het is nauwelijks voorstelbaar dat de slachtoffertjes aanvankelijk veel begrepen van de klank- en tekenreeksen die ze zich eigen maakten. Maar die kennis was een voorwaarde voor het slagen voor de staatsexamens, die vanaf ongeveer duizend jaar geleden tot het begin van de twintigste eeuw bepaalden wie van de talloze geroepenen toegelaten werd tot de bevoorrechte rangen der ambtenarij.

Het zal de lezer niet verbazen dat de verhouding tussen de wereldlijke macht en de letteren (in brede zin) in China dubbelzinnig was. Mèt het aanzien dat het geschreven woord in de politiek genoot gingen stevast waakzaamheid en achterdocht gepaard, en geregeld verkettering en censuur van teksten die het Hof of zijn onderknuppels onwelgevallig waren. Wie schreef kon hoog stijgen, en diep vallen.

Bewogen tijden

Met de desastreuze Opiumoorlogen van halverwege de negentiende eeuw was China, en zeker zijn heersende klasse van hoog opgeleiden, ruw ontwaakt uit een traditionele zelfgenoegzaamheid. Aan het begin van de twintigste eeuw braken opnieuw veelbewogen tijden aan. Het examenstelsel werd afgeschaft, de laatste keizerlijke dynastie stortte ineen en het land viel ten prooi aan het geweld van buitenlandse koloniale mogendheden en binnenlandse krijgsheren, gevolgd door een verwoestende burgeroorlog tussen nationalist en communisten en de Tweede Wereldoorlog. Toen in 1949 de kruitdamp optrok hadden de nationalist en zich onder de vlag van de Chinese Republiek verschanst op Taiwan, en werd het Chinese vasteland na de communistische machts-overname omgedoopt tot de Volksrepubliek China. Na drie decennia van isolationisme onder Mao Zedong

(deels gedwongen, deels uit eigen keuze) opende de Volksrepubliek aan het eind van de jaren zeventig onder Deng Xiaoping haar deuren. Sindsdien bestaat een snel groeiend - en, naar het zich laat aanzien, onomkeerbaar - contact met het buitenland, op uiteenlopende gebieden: politiek, economisch, academisch, cultureel enzovoort.

Identiteitscrisis

Die stormachtige twintigste eeuw wordt weerspiegeld in de moderne Chinese literatuur (al zou het een grove simplificatie zijn literaire ontwikkelingen te verklaren uit een één-op-één correlatie met wat we lezen in de geschiedenisboeken). Met de afschaffing van het keizerlijk examenstelsel en de vervaging van de traditionele vereisten voor een succesvolle loopbaan raakte de archetypische Chinese ambtenaar-literaat in een identiteitscrisis. Maatschappelijke hervormers (vaak zelf nog wél traditioneel opgeleid) maakten dat nog erger door te ijveren voor een heuse taalherforming, waarin de klassieke, fossiele en slechts voor een handjevol mensen toegankelijke schrijftaal vervangen moest worden door een medium dat dichterbij het gesproken Chinees van alledag stond. In feite had in China al eeuwenlang een aanzienlijke hoeveelheid teksten in de eigentijdse spreektaal bestaan (bijvoorbeeld romans vol seks, geweld, bovennatuurlijkheden en morele recht-

Allesijferend voor een
kalligrafie op een schou-
derblad (ca. 1350 vóór
Christus). Uit: *Writ. Internat.*
en *Literat. Hist.* (1900-
1950) van *Writ. Internat.*
Amsterdam, Algemeen
Universiteits Pers, 1900.

